

Miten lingvistit argumentoivat

RUDOLF P. BOTHA *The Methodological Status of Grammatical Argumentation*. Mouton, The Hague/Paris 1970. (*Janua Linguarum, Series Minor*, 105). 70 s.

George Lakoffin artikkeli *Instrumental Adverbs and the Concept of Deep*

Structure (Foundations of Language 4 1968, S. 4—29) on parhaimpia generatiivisin semantiikan markkinatavaroita. Se on suppea ja keskitetty kokonaisuus, ja sen ongelma on yksinkertainen: Mikä on lauseiden

- (1) *Seymor sliced the salami with a knife.*
- (2) *Seymor used a knife to slice the salami.*

keskinäinen suhde? Avatesaan perspektiivit niiden johtamiseksi samasta syvärakenteesta se samalla vetoaa lukijan mystisyyden viettymykseen. Vaikka Lakoff ei pystykään muodostamaan lauseiden johtamiseen tarvittavia transformaatiosääntöjä, hänen runsas argumentointinsa on vaikuttava. Argumentoinnin esitysteknisestä selväpiirteisyydestä johtuu, että artikkelista on varsin helppoa esittää toisintoja. Tällainen on esim. T. P. Krzeszowskin vastaava puolan kieltä koskeva analyysi Equivalence, congruence and deep structure (Papers in Contrastive Linguistics. 1971).

R. P. Bothalle, joka on lingvistiksi epätavallisen kiinnostunut tieteenfilosofisista ongelmista, Lakoffin käyttämät argumentit tarjoavat erinomaisen aineiston kielipillisen argumentoinnin teoreettisempaa tarkastelua varten. Aiheeltaan Bothan teos on lingvistille hyvin tarpeellinen, sillä syvällisempi metodinen itsetutkistelu puuttuu lingvistiikasta lähes tyystin. (Tässä numerossa oleva Esa Itkosen artikkeli Onko synkroninen kielitiede luonteeltaan empiiristä? on ilahduttava poikkeus.) Useat ovat sitä mieltä, että vasta generatiivi kieliteoria on tehnyt tällaisen itsetutkistelun mahdolliseksi. Kielitieteellinen alkeisopetus antaa etupäässä teknisiä taitoja. Oppilas oppii kuvaamaan puudiagrammin avulla lauseiden syvärakenteita jne. Perehtyessään alan tutkimuksiin hän vähitellen sisäistää oman viestintäyhteisönsä säännöt, joiden perusteella hän pystyy erottamaan olennaiset ongelmat epäolennaisista. Tässä vaiheessa hän myös oppii perusteellemaan väitteitään ja motivoimaan ratkaisujaan — mutta tuskin tiedostamaan filosofisia sitoumuk-

siaan.

Bothan teoksessa on tavallaan kaksi osaa. Ensimmäisessä osassa (luvut 1—4) selvitetään argumentin rakennetta ja argumentoinnin metodologisia periaatteita. Toisessa osassa (luvut 5—7) pohditaan kielipillisen argumentoinnin käyttömahdollisuuksia kielitieteellisessä tutkimuksessa.

Argumentti on metodinen väline, jota käytetään jonkin väitteen tukemiseen tai kumoamiseen. Argumentin loogista rakennetta esitellessään Botha nojautuu S. E. Toulminin analyysiin, jonka mukaan argumentti koostuu kuudesta komponentista:

- (a) *Väittäjä* tai *päätelmä*:
Harry on Englannin kansalainen.
- (b) *Data(t)*:
Harry on syntynyt Bermudalla.
- (c) *Varrantti* (vakuus siitä, että datat ovat relevantteja väittämän kannalta):
Jos ihminen on syntynyt Bermudalla, hän on Englannin kansalainen.
- (d) *Kvalifikaattori*
Harry on oletettavasti Englannin kansalainen — —.
- (e) *Kumoutumisehdot* (joiden toteutuessa warrantti on mitätön):
— — elleivät hänen vanhempansa olleet ulkomaalaisia.
- (f) *Backing* (peruste, josta warrantti saa pätevyytensä):
Englannin ja Bermudan lakien ja asetusten A, B ja C mukaan Bermudalla syntynyt henkilö on Englannin kansalainen.

Argumentin yleistä anatomiaa selvitelyään Botha siirtyy tarkastelemaan eräitä Lakoffin esittämiä argumentteja. Hän tekee sen havainnon, että Lakoff ei esitä kaikkia argumentin komponentteja eksplisiitisti. Yleensä esitetään vain väittämä ja datat. Näiden perusteella on kuitenkin verraten helppoa rekonstruoida warrantti ja »backing». Kieliteoria määrittää warrantin ensimmäisen osan (so. jos X)

kautta relevantit datat. Kvalifikaattoria ja kumoutumisehtoja ei myöskään mainita. Botha (s. 26) tulkitsee tämän seikan siten, että väitteen katsotaan olevan välttämättä tosi. Tämä tuntuu tukevan sitä Esa Itkosen väitettä, että synkroninen kielitiede on pikemminkin eksplikaatiota kuin empiiristen hypoteesien tekemistä.

Lakoffin pääväittämä on se, että lauseilla (1) ja (2) on sama syvärakenne. Hän tukee väitettään sillä, että niillä on samat suhde-, valinta-, sanasto- ja transformaatio-ominaisuudet. Tämän argumentin varrantti on seuraava: Jos kaksi lausetta on muodostettu konstruktioista, jotka ovat vastaavuussuhteessa 1:1 suhde-, valinta-, sanasto- ja transformaatio-ominaisuuksiensa puolesta, niin niillä on sama syvärakenne. Argumentti saa metodisen voimansa siitä vaatimuksesta, että kieliopin tulee esittää lingvistiksi, merkitykselliset yleistyksen lingvistiksi merkityksellisinä yleistyksinä (Botha s. 25). Lakoff tarkoittaa suhdeominaisuuksia koskevilla datoilla sitä, että lausetyypin muuntaminen esim. kysymyslauseeksi vaikuttaa (1):n ja (2):n semanttiseen tulkintaan samalla tavalla. Lakoff esittää toteamuksensa lauseiden

- (3) *Did Seymour slice the salami with a knife?*
 (4) *Did Seymour use a knife to slice the salami?*

semanttisen tulkinnan identtisuudesta intuitiivina datana. Botha (s. 30) ihmettelee syystä, miksi Lakoff ei pidä myös lauseiden

- (5) *The marquis used the knife in order to please his mother.*
 (6) *The marquis used the knife in pleasing his mother.*

semanttista epäidentiteettiä intuitiivina datana, vaan sen sijaan hypoteesina, jonka korrekti on osoitettava kieliopillisin lisäargumentein. Tämä on kuvaava esimerkki Itkosen tarkoittamasta empiirisesti tyhjistä hypoteesista, joka itse verifioi itsensä: Vaikka Lakoff tietää, että semant-

tisesti (5) \neq (6), hän yrittää samalla olla sitä tietämättä.

Luvussa 4 Botha käsittelee kieliopillisen argumentoinnin rakennetta. Onnistuakseen argumentointi edellyttää, että kielentutkija on määritellyt kieliopillisen ongelman mahdollisimman selvästi. Määritellylle ongelmalle ehdotetaan sitten ratkaisua tietyn kieliopillisen väittämän muodossa. Väittämän tukemiseksi esitetään kieliopilliset datat. Tässä yhteydessä on myös esitettävä varrantti, joka oikeuttaa väittämän ja datojen yhdistämisen toisiinsa.

Botha käsittelee kieliopillisia ongelmia (s. 36—37 ja muualla) kiintoisesti ja virikkeitä antavasti. Hän osoittaa, että ei-triviaalit ongelmat ovat olemassa vain tietyn kielitieteellisen teorian määrittelemänä. Lauseiden (1) ja (2) semanttista identtisuutta koskeva väittämä on sinänsä varsin triviaali. Tieteellistä mielenkiintoa se saa vasta generatiivin kieliteoriaan — varsinkin generatiivin semantiikkaan — sijoitettuna. Generatiivin semantiikan kannalta kielioppi on väline, joka liittää abstraktin merkityksen usein toisistaan huomattavastikin poikkeaviin syntaktisiin rakenteisiin. Ns. standarditeorian (= Chomsky, *Aspects of the Theory of Syntax*, 1965) kannalta kysymys lauseiden (1) ja (2) identtisuudesta merkityksestä ei ehkä ole yhtä mielenkiintoinen, koska lauseille olisi ilmeisesti oletettava eri syvärakenteet. Alussa mainitsemani mystisyyden efekti syntyy vasta sitten, kun ymmärretään generatiivin kieliteorian päämäärät. Tämä edellyttää orientoitumista generativistien muodostamaan viestintäyhteisöön. Mainittakoon vain, että kielitieteellisten ongelmien kanssa analoginen on kysymys siitä, mikä on kielitieteellinen fakta. Lingvistit sanovat, että on pitäydettävä faktoihin. Esim. R. A. Hall (*Neuphilol. Mitteilungen* 70, 1969, s. 192—227) syyttää generativisteja siitä, että nämä ovat luopuneet (Hallin itsensä edustaman deskriptiivin) kielitieteen löytämistä faktoista. On kuitenkin tärkeää kysyä, miten jokin on fakta. Jos kielitiec-

teessä on ylipäättänsä mielekästä puhua faktoista, niin ne ainakin määräytyvät — samoin kuin ongelmat — noudatetusta viitekehyksestä käsin.

Ongelmien ratkaisemiseksi esitettävät väittämät ja niitä tukevat datat eivät ole itsenäisiä, vaan ne määräytyvät *a priori* kielitieteellisestä teoriasta käsin. Niitä yhdistävä tekijä on kielio pillinen varrantti. Tästä syystä varrantilla on tavallaan tärkeämpi asema kuin datoilla. Varrantin sisäinen rakenne on *Jos X, niin Y*. Botha (s. 38—40) jakaa varrantit kolmeen tyyppiin: (a) lingvistiselle rakenteelle asetettavat semanttiset, syntaktiset ja fonologiset ehdot; (b) apuchdot (esim. jos lauseiden (1) ja (2) muuntamisella kysymyslauseiksi on sama vaikutus niiden semanttiseen tulkintaan, niin niillä on lingvistisesti tärkeitä yhteisiä ominaisuuksia); (c) kieliteorian perustana olevat metodiset periaatteet. Datat ovat jaettavissa myös kolmeen metodisesti erilaiseen tyyppiin (s. 42—44): (a) intuitiiviset primaarit, (b) hypoteettiset ja (c) meta-teoreettiset datat.

Ennen kuin tarkastellaan Bothan mieliteitoita kielio pillisen argumentoinnin käytökelpoisuudesta kielitieteellisessä tutkimuksessa, lienee kiintoisaa esittää näyte jonkun muun kuin Lakoffin käyttämästä argumentista. Tähän tarkoitukseen sopii yksi P. M. Postalin (*Cross-Over Phenomena*, 1971) ns. *Psych Movement*-transformaation tueksi esittämistä argumenteista: Postal toteaa (s. 40), että esim. lauseissa

- (7) *I tasted the soup.*
 (8) *The soup tasted funny to me.*

yks. 1. persoonan ja predikaattiverbin välinen suhde on intuitiivisesti sama. Lauseen (8) *me*-elementti on lauseen looginen subjekti, kun taas *to* on pintarakenteessa merkkinä siitä, että allaolevaan subjektiin on sovellettu *Psych Movement*-transformaatiota. Esitän Postalin argumentin samantyyppisessä visuaalissa muodossa kuin Botha esittää Lakoffin argumentit:

DATA:

me on lauseen (8) looginen subjekti.

VÄITTÄMÄ:
 Lause (8) derivoidaan *Psych Movement*-transformaation avulla rakenteesta
I taste the soup funny.

VARRANTTI:

Jos looginen subjekti on syvärakenteessa varsinainen subjekti (so. S:n dominoima NP), niin jokainen sellainen looginen subjekti, joka ei ole pintarakenteessa kielio pillinen subjekti, on tulos jonkin tietyn transformatisäännön soveltamisesta.

PERUSTE:

Kielio pillin tulee ilmaista loogiset kielio pilliset suhteet johdonmukaisella ja yksiselitteisellä tavalla.

Loogisen subjektin käsite on varsin epäselvä (vrt. R. Tuomikoski, *Vir.* 1971, s. 147 viite 1), mutta jos esitetty argumentti on pätevä, siitä seuraa, että esim. lauseet

- (10) *Pojan täytyy lukea kirja* (vrt. O. Ikola, *Sananjalka* 13, s. 29).
 (11) *Pojan on mahdollista mennä.*

derivoidaan allaolevista rakenteista

- (12) Poika TÄYTY [_s poika luke kirja]_s
 (13) Poika MAHD [_s poika men]_s

Psych Movement-transformaation avulla. Näin ollen *poika*-sanana genetiivi-*n* olisi lauseen (8) *to*-prepositiota vastaava pintarakenne-elementti, joka olisi tuloksena kyseisestä transformatiosta.

Bothan teoksen luvut 5—7 muodostavat oman kokonaisuutensa, jossa pohditaan kielio pillisen argumentoinnin käyttömahdollisuuksia. Lause S on periaatteessa kuvattavissa usealla tavalla. Jos kielen tutkija valitsee S:n rakennekuvaukseksi SD₁:n (eikä kuvauksia SD₂—SD_x), hänen on osoitettava välintansa oikeaksi. Tällöin tutkija on konfirmointiongelman edessä. Botha kysyy, onko kielio pillinen argumentointi metodisesti pätevä ratkaisukonfirmointiongelmaan. Hänen vastauksensa on kielteinen, koska kielio pillisen argumentoinnin empiirinen asema on

epäselvä. Useimmiten varranttien 'alla' olevien perusteiden korrektiutta ei ole osoitettu. Tämä on epäilemättä totta. Kuvaava on Chomskyn toteamus (Aspects s. 148): »On aivan selvää, että nykyiset syntaktiset ja semanttiset teorat ovat erittäin vajavaisia ja hapuilevia ja että ne sisältävät perustavanlaatuisia avoimia ongelmia.» Varrantit eivät voi sisältää mitään sellaista mitä kieliteoria ei sisällä, ja datat eivät puolestaan voi sisältää mitään sellaista mikä ei loogisesti sisälly varranttiin. Tästä seuraa, että kieliteoria determinoi niin datat kuin faktatkin. Tilanne on olennaisesti erilainen kuin varsinaisesti empiirisessä tutkimuksessa, jossa hypoteesit konfirmoidaan tai diskonfirmoidaan testaamalla niiden seuraamukset riippumattoman aineiston avulla. Itkonen päättelee tämän tapaisesta tilanteesta, että synkroninen kielitiede ei ole luonteeltaan empiiristä. Botha päätellee mieluummin, että tiedämme toistaiseksi aivan liian vähän kieltä koskevia faktoja.

Kieliopillinen argumentointi ei siis kelpaa hypoteesien konfirmoimiseen, mutta sen sijaan se antaa rationaalia (mutta ei empiiristä) tukea (sustenance) jonkin tietyn hypoteesin valitsemiselle. Kieliopilliset argumentit antavat toisille väittämille suuremman todennäköisyyden kuin toisille. Täten ne rajoittavat rakennokuvausten mielivaltaisuutta. Kieliopillisella argumentoinnilla on myös heuristinen tehtävä. Kielentutkija, jolla on hypoteettinen ratkaisu johonkin kieliopilliseen ongelmaan, voi käyttää varrantin vasenta puolta (so. *jos X*) sen määrittelymiseksi, millaiset datat tukevat hänen esittämänsä väittämää.

Bothan teos on hyvin suppea. Lukija saa sen vaikutelman, että kyseessä olisi jonkin valmistella olevan laajemman tutkimuksen alustava dispositio. Toivottavasti tämä vaikutelma on oikea.

Martti Nyman